

pro rubaninu při vodní cestě atd./ a která jsou investičně relativně nenáročná /jedná se řádově jen o desítky mil. Kčs/. Je třeba si uvědomit obrovský nevyužitý dopravní potenciál, který leží bez využití v toku Vltavy a vyvíjet tlak na všechny dopravce a přepravce, kteří by mohli k účelnému využití přeprav vodní cestou přispět.

* * *

Jaroslav Vajdiš

PŘIPOMÍNKA SKROMNÉ ARCHITEKTURY

Ač zdánlivě paradoxní, přece je řeč o lidové architektuře na území Prahy na místě. Město přijalo do postupně rozšiřovaných hranic množství vesnic. Stopy jejich historické výstavby jsou ve starých jádrech dosud patrné. Ale kontaktu aspoň s konstrukcemi obvyklými na vesnicích neujdeme ani v samém centru. Proto je třeba se lidovou architekturou zabývat o to intenzívněji, oč více je dnes likvidována v zájmu modernizace bydlení a vlivem změněných názorů na vnější i vnitřní ústrojenství současného obytného domu. Jako tak často, nezastavuje se tento vývoj ani před nejhodnotnějšími reprezentativními lidovými architekturami, ač už se tím myslí jejich hodnota hmotného dokumentu o způsobu bydlení v minulosti nebo jejich umělecká úroveň. Na území Prahy postupuje likvidace posledních zbytků výstavby bývalých vesnic, dnes včleněných do městské sféry ještě rychleji, než na venkově. Jejich zánik uspišuje výstavba sídlišť i přestavba ostatních městských čtvrtí. Staré selské usedlosti a objekty někdejšího vybavení vesnic jsou bourány bez ohledu na jejich památkovou hodnotu, na jejich význam dokladu historických forem života. Nestojí snad tyto budovy za to, aby se jim pracovníci, odpovědní za plánování nové výstavby, uhnuli či aby projektant projevil trochu snahy a vkomponoval je do nové výstavby, využil jejich výtvarných hodnot a vytvořil okolo

nich takové podmínky, aby mezi novostavbami zastávaly úlohu "point de vue", formové dominanty, zpestřující strohost veřejných prostorů v nových architektonických souborech?

Co tedy lze v Praze zahrnout pod pojmem lidová architektura, či šířeji lidové stavitelství? Jednoznačná odpověď je ztížena mnohoznačností termínu "lidový". Určitě to jsou především, jak již bylo řečeno, selské usedlosti bývalých vesnic, dnes včleněných do městského útvaru a objekty, které představovaly vybavenost těchto vesnic. Patří sem však i některé stavby městského prostředí, pokud způsob ztvárnění jejich hmoty a ploch používá kompozičních prvků a principů, vlastních tvůrcům lidového umění, lidové architektury.

V těsném sousedství paláců a výstavných měšťanských domů byly budovány stavby, které se konstrukcí a vnější formou příliš nelišily od venkovských domů. Patrně i vnitřní uspořádání budov v okrajových částech města, obývaných zemědělci, bylo podobné jako na venkově. To platí zhruba o mlýnech, s výhradou jejich většího měřítka a o budovách mnohých řemeslníků. Takové stavby najdeme doloženy na pohledech na Prahu již z r. 1493 od M. Wohlgemutha a W. Pleydenwürfa, z roku 1562 od Jana Kozla a M. Peterle z Annabergu a zvláště na Sadelerově prospektu z roku 1606. Zajímavé je značné množství hrázděných staveb na nich zakreslené, které dnes připisujeme výlučně do okruhu lidové architektury a /velmi nepřesně/ německému kulturnímu prostředí. Zakreslené hrázděné budovy vznikly v průběhu středověku a v 16. století, kdy tato konstrukce náležela k běžně užívaným tesařským způsobům práce. V mladších etapách výstavby se vytrácela, především jistě pro malou odolnost v častých požárech.

Zmíněné kresby nezaznamenávají jinou konstruktivní techniku, rovněž tesařskou, která je však doložena hmotnými příklady. Především na Malé Straně se zachovaly roubené části domů. Jejich stěny sestávají z trámů, vysokých okolo 30 cm, 13 - 15 cm silných. Do nich jsou zatlučeny klínky z tvrdého dřeva, které po obou stranách drží omaz ze směsi hlíny a slámy. Vrypů zdrsňená vnější plocha tohoto omazu ne- se omítkou. Takových konstrukcí je v Praze známo několik. Jako příklad za všechny se uvádí čp. 32 v Letenské ulici a dům

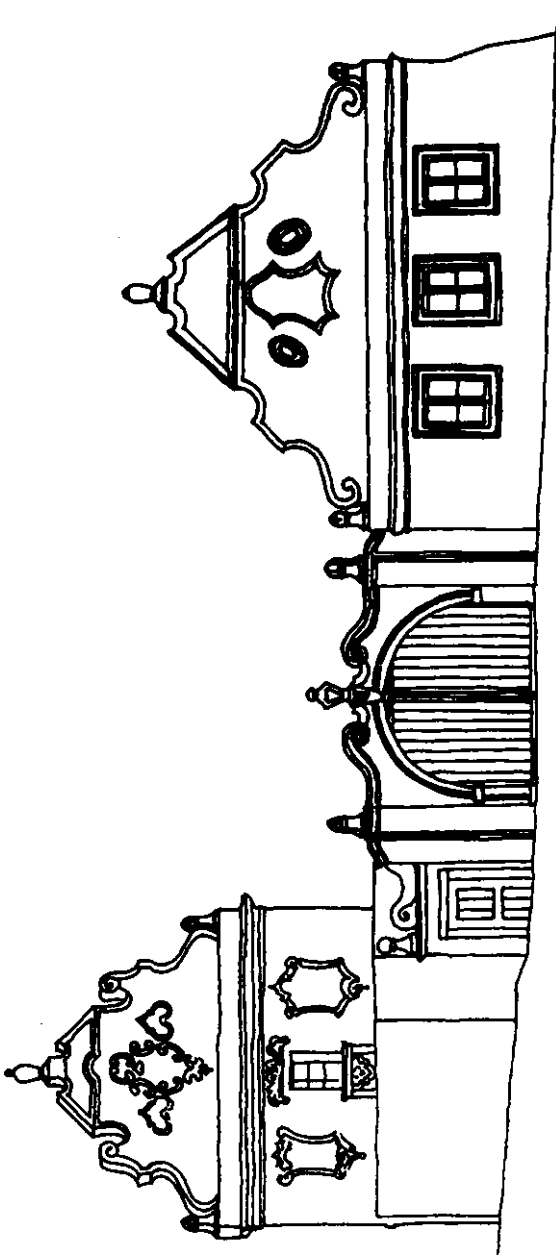
na Jánském vršku. K prostorům, vymezeným roubenou konstrukcí náleží i povalové stropy.

O funkci městských tesařů a o archaických konstrukcích v jinak stavebně pokročilém městském prostředí přináší zprávu Z. Winter k r. 1585. Tovaryši byli povinni ukázati, že umí zhotovit dřevěný komín. Takové konstrukce pak dokládá znovu k r. 1613. Podle jiného pramene, rovněž Z. Wintrem zapsaného, připravovali hlínu pro stavbu "hlináčí". Stejně byli nazýváni i dělníci, kteří světnice i domky lepili. V Praze např. roku 1436 platil městský úřad mostní "hlinákom stube", za vymazání nějakého prostoru. /Účty mostecké v archivu pražském./ Zde jsou tedy historickými prameny doloženi ti, kteří se na stavbách dřevěných budov či jejich částí podíleli.

Cech štukatérů byl potvrzen až roku 1657. Ve starších dobách byly stropy převážně povalové či trémové, pokud ovšem místnosti nebyly klenuté. Je zřejmé, že ještě v 15. a 16. století se mnohý městský příbytek neodlišoval od venkovského, i když byly světlejší, nezačouzené kouřem z topenišť. Ta byla vždy situována samostatně v černých kuchyních, jež se na venkově vžila později.

Vedle zbytků archaických konstrukcí, které představují spíše společné prvky městské a vesnické výstavby, se usedlosti v částečně zachovaných jádrech vesnic na dnešním území Prahy přímo vřazují do okruhu lidové architektury. Vykazují zpravidla všechny více či méně zachované, prostorové prvky zemědělských statků a chalup. Především obsahují trojdílně členěné obytné stavení, mnohdy postavené v patrovém uspořádání, jak to odpovídá středočeskému stavebnímu regionu. Významnou součást představuje sýpka, stojící buď v řadě za obydlím, či postavená naproti němu při ohradní zdi vedle klenuté brány.

Dnešní statky, které vznikaly v baroku a klasicismu v blízkosti sídelního města, jsou vesměs kamenné, mladší i z cihel, zatímco usedlosti ve vzdálenějších obcích byly

Bohnice žp. 1.

mnohdy dřevěné. Těsný styk s městským prostředím a vzor pokročilejšího stavebního prostředí, rostoucí nedostatek dřeva i obava z požárů, to jsou příčiny změny stavební technologie k trvanlivějšímu materiálu. Celé návsi vesnic jako Hloubětín, Břevnov, Vysočany, Holešovice ap. byly z kamene. Kamené byly i vesnice, připojené ku Praze v posledních letech, jako např. Kyje, Bohnice, Dolní Chabry aj.

Mezi stavbami, dosud na okraji pražského území zachovanými, se najdou některé i se značnou architektonickou hodnotou. Patří k nim ty, jejichž prostorová skladba vychází z prvků, jež jsou rozhodující ve vývoji vesnických usedlostí. Přesto, že vnitřní uspořádání není vždy zcela zachováno, lze zpravidla shledat výše zmíněné trojdílné uspořádání dispozic obytné části, patrovou sýpku, někdy i s vnějším schodištěm a pavlačí. Užitkové stavby, představující výrobní část prostorové skladby statků a chalup vytvářejí v uličních a návesních průčelních frontách pozoruhodný rytmus střídáním odlišně členěných ploch a v perspektivních pohledech střídáním zformovaných hmot. Mezi statky vynikají ty, které byly postaveny v barokním období, především v 18. a na počátku 19. století. Z nich je třeba zvláště jmenovat usedlost čp. 27 v Břevnově, statky v Bohnicích čp. 1 a v Dolních Chabrech čp. 15.

Regionální okruh, do nějž vyzářovaly vlivy výstavby pražských honosných architektur a v němž zvláště členění hlavních průčelních ploch bylo ovlivněno především barokními prvky, je však širší. Po vesnicích je roznášeli schopní zedníci a políři, kteří pracovali na pražských stavbách. Z těchto domů se zachovala po dnešní dny řada vjezdových klenutých bran s barokním štukovým dekorem. Větší skupina usedlostí se zvláště rozvinutým členěním ohradních zdí s branami i se štítovými průčelími obytných stavení s mansardovým řešením střech stojí v Dřevčicích a ve Velence. Ojedinelé, ale hodnotné jsou v Jenči, Unhošti, Dáblicích aj.

Barokní statky s rozvinutou plastickou dekorací průčelí vznikaly v bohatším sociálním prostředí vesnic a najdeme je na různých místech českých zemí. Velmi často povstaly přestavbou staršího objektu. To se projevuje nepravidelnostmi členění dispozice, uspořádání hmot a průčelí. Přestavbou staršího stavení vznikl např. vynikající architektonický objekt v Bohnicích čp. 1, datovaný do r. 1777. Ve zdivu jeho obytného stavení lze zřetelně rozpoznat starší části. Vznik objektu lze klást s velkou pravděpodobností do počátku 17. století. Barokní prvky ovlivnily i formy ostatních vesnických usedlostí, jejichž vnější výraz však nebyl zpravidla tak členitý.

Vedle statků patřily k výstavbě vesnic ještě viničné domky, např. v Břevnově, zájezdní hostince /v Hloubětíně aj./, mlýny /v Břevnově/, zvonice /v Kyjích-Hostivících, Újezdě n. L., ve Vestci, Ládví aj./.

Stručná zmínka o části památkového fondu na území Prahy chce upozornit na problém, který co do významu nelze jistě srovnávat s komplikovaností péče o stavby podepsané zvučnými jmény pražských architektů a stavitelů, kteří vytvářeli architektonické chlouby hlavního města státu. Není však bez zajímavosti a bez významu. Vždyť se jedná o stavby, budované a užívané prostými lidmi, kteří byli skuteční udržovatelé národní existence a tvůrci hodnot, které po všechny časy zaručují životnost státní moci. Projevily se v nich nepopíratelné tvůrčí schopnosti rozmanitostí forem, regulovanou životními nutnostmi. Neměli bychom je svévolně likvidovat, ale respektovat aspoň ty hodnotné a v novém prostředí, které okolo vzniká, vymezit jim všemi dostupnými prostředky možnost existence.